

Er is veel te onderzoeken... dus, ja, hoe, wat...

Inleiding

Bijna aan het eind gekomen van een bewogen, bijzonder, verwarrend en uitdagend studiejaar kunnen we gerust stellen dat er allerlei nieuwe zaken op de dynamische wegen van alle betrokkenen bij het onderwijs zijn gekomen. Daarmee zal de komende tijd moeten worden gedeald, om te bezien wat zal gaan bekliven, hoe het zorgt voor nieuwe vormen en wat leidt tot het gaan nadenken over wat er ook best anders kan (en moet) binnen het gehele onderwijsstelsel.

Het is eveneens handig om goed te onderzoeken wat allerlei effecten zijn van wat vaak in razend tempo moest worden aangepast, maar dan wel met een goede onderbouwing van de aanbevelingen. Ook kan het gaan om het bezien van de gevolgen van maatregelen die zijn genomen zonder verder te weten hoe de uitwerking zou gaan worden toen ze in gang zijn gezet. Het besteden van de 8,5 miljard voor het onderwijs heeft een menu meegekregen, met als eis dat de beoogde werkzaamheden een wetenschappelijke onderbouwing dienen te hebben. Dat is een stevige uitdaging voor de betrokkenen, mede omdat het uitgangspunt, dus wat moet worden verbeterd, niet altijd voor de volle honderd procent helder is en niet volledig bekend is wat de situatie exact is, om met de juiste insteek te worden aangepakt. Gecompliceerd werk aan de winkel, voor degenen die zich tot taak hebben gesteld alles goed in plannen op te nemen en de acties scherp te formuleren, en dan ook nog eens controleerbaar.

In dit nummer zetten we als een soort terugblik een aantal zaken op een rijtje die spelen en zich naar onze mening lenen voor een of andere vorm van onderzoek, met een monitor, analyses, beschouwingen met experts en andere activiteiten om scherp na te gaan wat de uitkomsten zijn. Die zaken gaan we hieronder kort beschrijven - en dan moeten de verantwoordelijke beleidsmakers maar zien hoe daarmee om te gaan.

Inhoud

1	Geslaagd voor het vo-examen... en dan verder	1
2	Geen BSA... gevolgen... later in de bachelorstudie...	2
3	Ad meer dan drie jaren / naar de Bachelor	2
4	Voorwaardelijke doorgang van mbo naar hbo	2
5	Stages, beschikbaarheid en onzekerheid	3
6	Effecten van meer instroom in het hbo en wo in 2020	3
7	Verdringing op de arbeidsmarkt, op verschillende niveaus	4
8	Werkloosheid – algemeen en in bepaalde sectoren	4
9	Verschuiving van Bachelor naar Ad (aanmeldingen nu)?	4

1. Geslaagd voor het vo-examen... en dan verder...

Hoewel er nog een (extra) examenronde is geweest en alle uitslagen pas begin juli bekend zullen zijn, sijn er toch al percentages en ervaringen door. Zo was er vorige week een bericht over een havo-school waarvan de conector meldde dat er nu een kleine 80% is geslaagd, met een groep leerlingen nog in de 'examen-mode'. Hij gaf aan dat het hebben van meerdere rondes, het kunnen 'wegstrepen' van een slecht cijfer, maar vooral het stevig mogen opkrikken van de cse-resultaten voor lastige vakken, heeft voorkomen dat er een 'bloedbad' is ontstaan. Anders gezegd, er zouden veel meer leerlingen dan normaal geen diploma hebben gekregen (en daar-

mee zorgend voor een nog sterkere daling van de instroom bij het hbo, nu zo'n 9% als het gaat om de Nederlandse instroom).

Maar het venijn zit 'm in de uitspraak van deze conrector dat duidelijk is geworden dat veel geslaagden vaak relevante onderdelen van vakken niet voldoende beheersen. Misschien bedoelt hij wel dat er mogelijk bewust is aangestuurd op het niet of nauwelijks behandelen van bepaalde zaken, hopende dat er met de rest van de stof een voldoende cijfer is uit te slepen. Hij stelt vervolgens dat het hoger onderwijs dan maar de ontbrekende zaken moet verzorgen, dus dient te gaan bezien hoe de tekorten zijn weg te werken.

Het zou dus goed zijn om hiermee rekening te houden. Kunnen hogescholen op een of andere wijze nagaan wat eraan schort, voor de cruciale vakken? Kan dit via de intake-gesprekken, door gewoon eerlijk te vragen aan de a.s. studenten wat ze niet goed beheersen? Is er dan een reparatiemodule aan te bieden?

Het onderzoek kan in ieder geval landelijk worden gedaan naar de gevolgen van de wijze waarop de vo-leerlingen hun diploma konden verwerven, hoe dit heeft bijgedragen aan het percentage geslaagden (de weggestreepte cijfers staan wel op de cijferlijst), hoe de hogescholen en universiteiten met de cruciale vakken in voorkomend geval zijn omgesprongen en hoe die leerlingen in het eerste ho-jaar presteren.

2. Geen BSA... gevolgen... later in de bachelorstudie...

De hogescholen werken nu al enige tijd met het niet toepassen van een studieadvies dat leidt tot het moeten vertrekken. Ook voor het komende jaar heeft men die afspraak als hbo gemaakt. Het betekent dat er meer studenten blijven studeren en minder switchen dan wel uitvallen. We nemen aan dat de Inspectie dit allemaal volgt, beziet en er binnenkort over rapporteert.

Maar de bachelorstudenten, die dus niet na twee jaren de eerste 60 punten hebben verworven, zitten met allerlei vormen van vertraging in het tweede en mogelijk ook alvast voor een deel in het derde leerjaar. Mogelijk is dan niet alles toegestaan, met bepaalde ingebouwde drempels, maar dan nog... Ze zullen proberen om alles in te halen en voldoende punten te gaan scoren.

Het lijkt ons dat docenten die vooral betrokken zijn bij eenheden in het derde en vierde leerjaar geen lijstjes hebben waarop de namen staan van degenen die aldus bezig zijn. Ze zullen zich ook zien als 'poortwachter' van het eindniveau. Dat betekent dat ze simpelweg niet hun normen zullen loslaten en de betrokkenen behandelen als een studerende in de laatste fase van de opleiding.

Het onderzoek is om te bezien hoeveel studenten in het derde studiejaar zitten, nog geen P hebben behaald en vervolgens uitvallen. Ook kan daarbij worden bezien op welke wijze de vertraging is vertaald naar het programma dat kan en mag worden gevolgd.

3. Ad meer dan drie jaren / naar de Bachelor

Er is dan wel geen propedeuse bij de Ad-opleidingen maar er kan wel een advies worden verstrekt, leidend naar 'de uitgang'. Ook bij de Ad's zijn de adviezen komen te vervallen en zullen allerlei groepen studenten binnen de opleiding gebleven. Het is mogelijk dat een groot deel daarvan langer dan twee jaren over de studie gaat doen, al dan niet alsnog uitvallen of met vertraging aan een bacheloropleiding wil beginnen.

Deze studenten blijven binnen de wettelijke termijnen, voor zichzelf als een gebruiker van allerlei regelingen, en voor de instelling omdat er maximaal vier jaren worden vergoed. Er zal dan niet zo snel alarm worden geslagen.

Het onderzoek kan zich richten op de consequenties voor de doorloop naar een bacheloropleiding: mogen ze alvast beginnen, gaan ze liever werken, hoe reageert de ontvangende opleiding op de vertraging en hebben de studenten aandacht voor de gevolgen voor hun 'studieloopbaan'?

4. Voorwaardelijke doorgang van mbo naar hbo

Een van de gevolgen van de pandemie was de voorwaardelijke doorloop van mbo-4 naar het hbo. Eerst ging het op basis van een niet echt compleet gereguleerd en ingekaderd advies vanuit de mbo-instelling, voor het komende studiejaar zijn er evenwel duidelijke landelijke afspraken over gemaakt. Dat betekent dat hogescholen in gesprek gaan met de aanleverende mbo-instellingen om te bezien of het kader, met voorstellen over wat 'een nog beperkt te doen programma'

inhoudt, werkbaar is. Het moet leiden tot toezeggingen aan de voorwaardelijk startende hbo'ers over het te volgen hbo-deel, de in te halen mbo-onderdelen en het mogelijk maken om het mbo-diploma uiterlijk eind van het jaar te hebben binnengehaald.

Ook hierbij mag worden verwacht dat hogescholen dit alles goed gaan monitoren. Daarbij zullen de opgedane ervaringen worden ingebracht en meegewogen. Het is nog steeds aan de hbo-opleidingen om een besluit te nemen over de toelaatbaarheid, mede verantwoordelijk zijnde voor het welzijn van de betrokkenen met een dubbele status.

Het onderzoek zal zich moeten richten op ervaringen die zijn opgedaan en welke factoren hebben geleid tot succes en toch het mislukken van de constructie. Tevens is het aan te raden om te bezien welke kritische succesfactoren kunnen worden gebruikt voor een verrijking van de keuzedelen die zich richten op de doorstroom naar het hbo, de inrichting van de activiteiten binnen de 'studiekeuzecheck' en andere regionale samenwerkingsvormen. Het kan tevens leiden tot adviezen over mogelijke formele vormen van voorwaardelijk mogen beginnen met een hbo-opleiding na de pandemie.

5. Stages, beschikbaarheid en onzekerheid

Een aspect van het mbo en hbo dat zeer veel aandacht kreeg in de media is het teruglopen van het aanbod aan stages in diverse sectoren, met in specifieke sectoren een stijgende, mogelijk tijdelijk aanwezige behoefte elders. Het blijkt nu dat dit een sterke invloed heeft op de keuzes die studenten maken, het maken van plannings voor het komende studiejaar en het mogelijk switchen van 'werkveld' bij het volgen van een hbo-opleiding na het mbo.

Voor veel stagiaires is gezocht naar alternatieven, met werkzaamheden waarbij er toch nog een flinke vraag naar studenten was. Daarbij is aangegeven dat dit ook een optie kon zijn, gelet op een groot aantal competenties dat ook 'elders' is te verwerven. Het werken in een organisatie, bedrijf en een team zijn leeruitkomsten die op die manier ook kunnen worden beoordeeld.

Net als altijd zal er voor mbo'ers ook zeker sprake zijn geweest van verdringingseffecten d.w.z. dat hbo'ers met een behoefte aan een stage toch nog even eerder een plek kregen. Een dergelijk effect zal zeker gaan optreden in de komende jaren als een aantal sectoren voorzichtig weer gaat aantrekken en de werkgevers dan mogelijk een ruime keuze hebben uit het aanbod van afgestudeerden. Dat kan betekenen dat bijvoorbeeld mbo'ers gaan besluiten om door te studeren, om meer kans op de arbeidsmarkt te maken.

Het onderzoek zal zich kunnen gaan richten op de wijze waarop in de komende periode de markt voor stagiaires zich gaat ontwikkelen en hoe daarbij de verdeling over mbo en hbo zal zijn. In het verlengde daarvan is het goed om te kijken of het effect van de nieuwe en veranderende vraag naar afgestudeerden van het mbo van invloed zal zijn op de doorstroom naar het hbo en in samenhang daarmee de keuze voor een Ad dan wel een Bachelor (wetende dat een vierjarige studie een 'hele tijd is als zich weer dynamische ontwikkelingen voordoen').

6. Effecten van meer instroom in het hbo en wo in 2020

Vorig jaar is er sprake geweest van een veel grotere instroom in het hbo en wo, vanuit het havo, vwo en ook wel het mbo. Er waren veel minder jongeren met een tussenjaar, gezien alle gevolgen van de pandemie. Ze zitten nu in het hoger onderwijs, hebben geen last gehad van een negatief bindend studieadvies en zien nu ook dat op korte termijn veel sectoren van het werkveld volledig opengaan. Doorstuderen dus maar. Mbo'ers kiezen tevens, als ze aan het werk willen, voor het zzp'er-schap.

Er zitten dus meer studenten in de pijplijn van het hbo. Ze zullen zeker nog wel hier en daar vertraging oplopen, net als degenen die in het derde en vierde leerjaar last hebben van de stage-markt en de verminderde vraag naar afstudeerprojecten. Dat betekent dat, hoewel het lastig te voorspellen is, er een minder voorspelbare uitstroom is naar de arbeidsmarkt, niet alleen van de afgestudeerden maar ook van de uitvallers. Ook is het moeilijk te zeggen wat Ad'ers gaan doen op basis van de ontwikkelingen in allerlei werkveldsectoren.

Het onderzoek kan de focus hebben op de verwachtingen die er zijn als het gaat om de 'golven' richting de arbeidsmarkt, met afgestudeerden en uitvallers, gespreid over de komende jaren. Daarbij zal ook kunnen worden gekeken naar een mogelijke daling in de uitstroom vanuit mbo-4.

7. Verdringing op de arbeidsmarkt, op verschillende niveaus

Door de verhoogde doorstroom naar het hoger onderwijs in 2020 zullen er in de komende jaren meer afgestudeerden op een hoger niveau beschikbaar komen. Het is echter de vraag of de arbeidsmarkt, los van allerlei voorspellingen in de afgelopen jaren dat de behoefte aan hoger opgeleiden substantieel veel groter zal zijn, in de komende periode voor bepaalde vacatures al sprake zal zijn van een verschuiving naar gediplomeerden op een hoger niveau. Dat kan zeker het geval zijn voor mensen die nodig zijn in hard geraakte sectoren en waarbij nog niet veel vaste banen te vergeven zijn.

Het onderzoek kan zich richten op effecten die het herstel van de pandemie in hard geraakte sectoren heeft op de vraag naar meer hoger opgeleiden voor functies op een gelijkblijvend niveau, zonder een duidelijk verschil in beloning.

8. Werkloosheid – algemeen en in bepaalde sectoren

Er is sprake van een laag percentage werklozen, ook onder jongeren. Het blijkt dat een groot aantal mensen zich niet of nog niet richt op een baan en dus niet actief op zoek is dan wel zoiets gaat doen. Er wordt om allerlei redenen afgewacht wat de ontwikkelingen zijn, om dat te bezien waar de echte kansen liggen.

Er zijn ook veel personen die wel een baan hebben, maar worden geconfronteerd met terugloop in het aantal uren dat kan worden gewerkt. Dat betreft vooral degenen met een flexibele aanstelling, maar ook veel zzp'ers die op basis van redelijk stabiele contracten een goed inkomen wisten te genereren. Daarnaast zijn er uiteraard de bedrijven, en dat zijn er behoorlijk veel, waarbij de werkgelegenheid in stand is gebleven met gebruikmaking van overheidssteun. Het is lastig te zeggen waar de gevolgen straks merkbaar zullen zijn, met een relatief grote uitstroom, en wat ook kan betekenen dat er bij veel bedrijven ook geen plek meer is voor stagiaires en geen behoefte aan jongeren met een recent diploma.

Een belangrijke en ook onzekere groep bestaat uit degenen die tijdens de pandemie hun baan zijn kwijtgeraakt en in een andere hoek van de arbeidsmarkt aan de slag konden gaan. Er zijn voor de komende tijd verschillende scenario's te bedenken, zoals:

- Die banen waren tijdelijk vanwege de pandemie, en deze personen kunnen dan mogelijk terug naar de 'oude' werkplek – als de economie daarvoor op de juiste wijze aantrekt;
- Er blijven bepaalde banen bestaan in die sectoren, waardoor de betrokkenen de keuze hebben om dat werk te blijven doen of toch weer kunnen gaan bezien wat er in de vorige sector toch weer aan opties is;
- Degenen die (opnieuw) hun baan gaan kwijtraken, moeten gaan concurreren met jongeren die vers met een diploma aan het werk willen.

Alles bij elkaar betekent dit dat het heel moeilijk te voorspellen valt waar in de komende vier jaren de kansen liggen voor afgestudeerde hbo'ers, zowel Ad als Bachelor. Er zal nauwgezet door de hogescholen moeten worden bezien wat de voorspellingen zijn, ook van het UWV en andere partijen die alles op de voet volgen. Maar ze dienen ook via hun contacten met regionale bedrijven die belangrijk zijn voor stages, praktijkopdrachten, werkplekleren, afstudeerprojecten en andere activiteiten, snel te onderkennen hoe de arbeidsmarkt zich ontwikkelt.

Het onderzoek dient zich binnen de hogescholen te richten op de snelle veranderingen binnen de regionale arbeidsmarkt. Dat kan aan de hand van de vraag naar mbo'ers, Ad'ers en Bachelors. Op basis daarvan kan worden bezien of er na het behalen van een diploma nog wel een goede kans op werk is of dat het beter is om toch een andere kant op te gaan. Zo kan bijvoorbeeld iemand met een Ad voor het doen van een Bachelor alsnog een 'scheve overstek' maken.

9. Verschuiving van Bachelor naar Ad?

Toch ook nog even een stand van zaken 'heet van de naald' d.w.z. van vorige week met betrekking tot de aanmeldingen bij het hbo, op basis van de gegevens op de website van de Vereniging Hogescholen.

In het eerste overzicht de aanmeldingen voor de Ad- en Bacheloropleidingen, per sector. In de tweede tabel kijkt men mede naar de aanmeldingen vanuit het buitenland.

onderwijstype	sector	aanmeldingen 2020/2021	aanmeldingen 2021/2022	absoluut verschil	procentueel verschil
associate degree	economie	4.029	3.791	-238	-5,9%
	gedrag en maatschappij	1.451	1.666	215	14,8%
	gezondheidszorg	190	207	18	9,4%
	landbouw en natuurlijke omgeving	290	287	-2	-0,8%
	onderwijs	354	455	101	28,5%
	taal en cultuur	165	222	56	34,0%
	techniek	1.600	1.776	176	11,0%
subtotaal associate degree		8.079	8.405	326	4,0%
bachelor	economie	51.514	47.232	-4.282	-8,3%
	gedrag en maatschappij	21.627	20.336	-1.290	-6,0%
	gezondheidszorg	18.315	18.686	371	2,0%
	landbouw en natuurlijke omgeving	3.696	3.494	-202	-5,5%
	onderwijs	18.641	16.433	-2.208	-11,8%
	taal en cultuur	8.836	9.335	499	5,6%
	techniek	31.461	29.300	-2.161	-6,9%
subtotaal bachelor		154.090	144.816	-9.274	-6,0%

onderwijstype	nationaliteitscategorie	aanmeldingen 2020/2021	aanmeldingen 2021/2022	absoluut verschil	procentueel verschil
associate degree	nederlands	7.717	8.055	338	4,4%
	eer	106	97	-9	-8,9%
	niet-eer & onbekend	256	254	-2	-0,7%
subtotaal associate degree		8.079	8.405	326	4,0%
bachelor	nederlands	134.987	123.948	-11.039	-8,2%
	eer	10.791	12.601	1.810	16,8%
	niet-eer & onbekend	8.312	8.267	-45	-0,5%
subtotaal bachelor		154.090	144.816	-9.274	-6,0%

Er is dus een sprake op basis van deze cijfers van een stijging bij de Ad en een daling voor de bacheloropleidingen, met een onderling verschil van zo'n 10%. Voor het gehele hbo (zonder de masteropleidingen) is de daling rond de 5%. Maar het is natuurlijk wel zo dat het cijfers zijn die worden vergeleken met 2020 met veel meer aanmeldingen. Vergeleken met 2019 zijn de verschillen helemaal niet zo groot.

Wat wel opvalt is dat het aantal aanmeldingen vanuit het buitenland sterk stijgt. Dat kan mogelijk van doen hebben met de Brexit aangezien Nederland bekend staat om het grote aanbod van opleidingen in het Engels (los van studenten vanuit Vlaanderen, want die kunnen prima kiezen voor een Ad-opleiding in het Nederlands).

Ook is nog niet duidelijk hoe de ontwikkelingen rond de deeltijdse opleidingen zijn, dus of werknemers of andere groepen zich gaan richten op her-, bij- of omscholing via een formele opleiding. Dat zou een fors aantal nieuwe studenten kunnen gaan opleveren. Maar... juist die mensen melden zich pas kort voordat het studiejaar begint. Zeker in deze tijd, als ook werkgevers kijken naar wat nodig is qua scholing: korte trajecten, beroepsgericht of juist toch een wat langere opleiding, is het afwachten wat die doelgroep gaat doen als het bedrijf wil bijdragen in de kosten. Het kan zeker voor de Ad interessant worden, gelet op de kortere 'doorlooptijd'.

Het onderzoek voor het komende jaar kan worden gericht – als dit beeld zo blijft – wat de redenen voor de verschuivingen zijn en of daarbij kan worden gesproken over een trend. Daarbij speelt uiteraard een rol dat er meer aanbod van Ad-opleidingen is en dat er steeds meer plekken bij komen waar het aanbod wordt gebundeld.